

d'actes errats o massa severs (cf., tanmateix, *daliner ADALIL*). +*Embalar-se* en l'acc. cinètica 'accelerar-se (dit especialment dels vehicles)', manllevat del fr. *s'emballer*, acc. que s'usa generalment des de c. 1920; *anava embalat*. Per a *balistic*, *-ica*, veg. l'article *BALLESTA*.

¹ Carreres Candi, *Miscell. Hist. Cat.* II, 17. — ² En el cas del fr. *balle de céréales*, o sigui el *boll*, que és també *bala* des de l'occità antic, els diccs. etimològics francesos — Bloch-W. i altres — diuen que deriva de l'antic verb *baller* 'dansar', que en les fases antigues de la llengua apareix també amb el sentit de «vaner» 'cendre, passar pel sedàs'. Això en tot cas em sembla un error, i degut a l'excessiva tendència «autàrquica» de què han patit molts filòlegs del país veí. Hi contribueix en aquest cas el fet que el mot té forma tan breu i poc característica, que el perill d'una homonímia desorientadora, en aquest cas era difícilment evitable. Hi ha, per una part, l'irl. ant. *ballán* que significa 'closca de caragol' i també 'clova o tavella de vegetal' («a snail's shell, a husk») ço que evidentment dóna una base semàntica i lèxica més ferma que la de *baller* 'dansar, oscil·lar' (per més que aquest arribi ocasionalment a significar «vaner» que ja tampoc no és el mateix que 'ventar' 'll. ventilare'); és veritat que Pedersen (*Litteris* II, 93) tot i reconeixent que l'irl. *ballán* sembla ser d'origen purament cèltic, admet que el mot francès hi coincideixi «per casualitat», però és perquè en cèltic el mot té una -LL- doble des de l'origen; i Pedersen, que no era romanista, fixant-se en la grafia *bale* de les primeres documentacions franceses i occitanes, creia erròniament que el mot gallo-romànic postulava un ètímon amb -L- simple i no amb -LL-! I precisament és a l'inrevés, com ho mostra la conservació de la Á tònica en francès. A favor d'una etimologia cèltica de la *balle* dels cereals, hi ha, doncs, fortes aparençes. Restem, però, en gran dubte quant a l'origen d'aquest mot francès i occità, però no perquè l'etimologia admesa per Bloch ens sembli gens digna d'admissió sinó perquè es podria tractar simplement d'una aplicació figurada del nostre mot d'origen germànic, com ho suggereixen les altres denominacions d'aquesta cosa en les llengües neo-llatines: gascó *bòla*, cat. *boll*, cast. *cascabillo*: el cat. *boll* sembla ser simplement un masculí extret de *bolla* = *bola* (*bolla* és la forma més antiga del ll. *BULLA* en català), el cast. *cascabillo* és un duplicat de *cascabel*, cat. *cascavell*, altre objecte en forma de bola. Si l'oc. i fr. *bala*, *-le*, ve de la idea de boleta més o menys arrodonida o surt del cèltic, o bé prové de la idea d'emboïllat com una *balle* de cotó o altra mercaderia, això ja és més discutible i és el que hauran de resoldre els especialistes del francès (Levy, *PDPF*, tradueix l'oc. ant. *bala* per «enveloppe de grain, gousse», i això no nego que en el fons sigui encertat).

Balada, V. *ballar*

BALADRE, nom de diverses plantes, del ll. *VERATRUM* id. □ 1.ª *doc.*: c. 1310-20, Jafuda Bonsenyor

Les plantes que han estat designades amb aquest nom són nombroses i bastant diverses; entre les més importants figuren les tres dels gèneres *Veratrum Nerium* i *Helleborus*, que es poden veure en prime lloc en els *Dfa*. i *AlcM*: totes tres, encara que siguin en forma ben diferent, tenen en comú, en més o en menys, de ser metzinoses i proveïdes de flors ornamentals i força notables. El *Veratrum album*, que és la que fa un paper més important en el nostre paisatge i en la vida rústica, sembla ser la que dugué aquest nom des de més antic i amb més fixesa: és la que veiem més en els nostres barrancs de tot el domini lingüístic i, en gran massa, en els de la Catalunya seca i de les dues grans regions del Migdia; el *Nerium oleander* fa un gran paper en la nostra jardineria.

Un i altre han cridat sempre l'atenció per les seves grans flors i el perill que constitueixen per als animals: d'ací nombroses i eloqüents comparacions literàries amb coses que impressionen i distreuen — «qui, pres l'aladre, / mira'l baladre / restat darrere, / dret solch no spere / ni bon recapte», en J. Roig (*Spill*, 12434) — però poden fer mal, lloc comú en la literatura anti-femenina, en avisos premonitoris: «muda carrera, / lexa'l camí / lur, serpentí!, / tan espinós / e verinós: / costes, barranachs, / ullals e fanchs, / xara, baladres!, / laços e ladres...», *ibid.*, 12747; «*baladra*, que ha bella la fulla, e si hom ne menge, auciu-lo», en Jafuda Bonsenyor; en un mot, «l'infuctuós però formós *baladre*» (J. Mig, «El Camí», 9-ix-33) ha esdevingut frase estereotipada de la imatgeria nacional.

VERATRUM no s'ha conservat enlloc amb caràcter tan constant i general com en la nostra llengua, però bé que també ha deixat abundosa descendència directa en parlars del Migdia de França (usat per Mistral, etc.)⁰ i del Nord d'Itàlia (*REW*, 9217), i no és estrany a l'italià comú¹ ni en falta algun ex. occità en la llengua antiga, encara que no es trobi en obres dels trobadors. En llatí és rar en els escriptors antics, no té correspondència coneguda en les llengües germanes de la de Roma ni etimologia indoeuropea,² però ja apareix algun cop, si bé poc sovint, en alguns escriptors clàssics i la seva estructura sembla ben itàlica, sense res d'aparença forastera. La forma *veratrum*, de Lucreci i algun altre autor, no és l'única, car en glosses surt 6 vegades (traduït sempre *elleborum*) en la variant *varatrum* (*CGL* v, 382), a la qual correspon la forma dominant en català i en algun dialecte d'Occ.

En efecte, pronunciat *baládre* amb *ba*, és com el porten els escriptors medievals i com ho tinc anotat en tot el País Valencià, en el Priorat i en diverses comarques occidentals de més al Nord (i aquesta és la forma en què l'hem transmès als parlars castellans i altres de veïns) i també sorprèn el canvi de *v*- en *b*- (unànime fins entre valencians i balears); però a *VERATRUM*, amb *-E*, correspon *biládre* que tinc anotat de tot el Pallars (i en particular a les valls d'Assua, Aneu, Cardós i Vall Ferrera) i un inventari de la